

Ali Karakaş. *Nabia Abbott ve Hadis'e Yaklaşımı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018. 200 sayfa.

Ömer Faruk Maden

Marmara Üniversitesi
ofaruk@marmara.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6208-3679
DOI: 10.20519/divan.614173

Batılı araştırmacıların hadisle ilgili analizlerinin yekpare bir yapı arz etmediği son zamanlarda çokça dile getirilmektedir ve Ali Karakaş'ın *Nabia Abbott ve Hadis'e Yaklaşımı* isimli eseri de böyle bir yaklaşımın ürünüdür. Yazarın doktora çalışması¹ sırasında dikkatini çeken ve Fuat Sezgin'in Abbott'ın fikirlerinden etkilenmiş olabileceği tahmininden hareketle kaleme aldığı çalışma üç bölümden oluşur. Girişte kısa bir literatür değerlendirmesi yapan yazar, birinci bölümde Abbott'ın hayatı, ilmî faaliyetleri, eserleri ve İslam hakkındaki görüşlerine yer verir. Kitabın ana omurgasını oluşturan ikinci bölüm Abbott'ın hadis kültürü, usulü ve tarihine dair tespitleri ile kadın ve aile hakkındaki değerlendirmelerini inceler. Üçüncü bölümde ise Abbott'ın Batıda ve daha çok Türkiye'deki etkilerini tespit etmeye çalışır.

Eserin muhteva tahliline geçmeden önce kaynak kullanımındaki bazı aksaklıklarına değinilmelidir. Kaynak kullanımındaki en temel problem, çalışmanın ana çatisının Abbott'ın başka çalışmalarından faydalanılmış olsa da onun *Aishah: The Beloved of Mohammed* ve *Studies in Arabic Literary Papyri II: Qur'anic Commentary and Tradition* adlı kitapların üzerine oturmuş olmasıdır. Halbuki Abbott'ın hadisle ilgili görüşlerini sunan diğer bazı eserlerinin olduğu ve eserin ana hedefinin onun hadise yaklaşımını tespit etmek olduğu düşünüldüğünde, onun tüm eserlerine başvurulması beklenirdi. Kaynak kullanımındaki bir diğer sorun, yazarın Türkçe, İngilizce ve Arapça kaynakları taradığı iddiasına (s. 10) rağmen birçok kaynağı görmemiş olmasıdır. Arapça herhangi bir kaynağa başvurmayan yazar, Türkçe bir ansiklopedi maddesi² ve bir makaleyi³ görmemiştir. Ayrıca

1 20. Yüzyıl Hadis Eksenli Oksidentalizm Çalışmaları -Fuat Sezgin Örneği-, Çukurova Üniversitesi SBE, 2015. *Hadis Oksidentalizmi ve Fuat Sezgin* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2017) ismiyle neşredilmiştir.

2 Bekir Kuzudişli, *DİA*, EK-1, 6-7.

3 Bünyamin Erul, "N. Abbott'ın Aishah Adlı Kitabı ve Hz. Muhammed'in Sev-

Abbott'ın eserlerine yönelik Batı'da kaleme alınan birçok değerlendirme yazısı da gözden kaçmıştır.

Kaynak kullanımında görülen bir diğer sorun ise Abbott'ın Kur'an'ın beşer ürünü olmadığı görüşünün onun eserlerinden değil, Karadâvî'nin kitabından verilmesinde olduğu gibi (s. 60) zaman zaman tâli kaynaklara ve tercümelere gidilmesidir. Yazar, giriş bölümünde Abbott'a dair yazılmış eleştiri yazıları bulunduğunu söyleyip bazı makalelere atıfta bulunsa da mezkur eserlerin çoğu doğrudan Abbott'la ilgili değildir. Örneğin Wael B. Hallaq'ın "The Authenticity of Prophetic Hadith: a Pseudo Problem" makalesinde Abbott sadece Schacht'ın görüşlerini tenkit eden araştırmacılar arasında sayılır ve herhangi bir görüşü eleştirilmez.⁴ Aslında mezkur makalenin Abbott'la herhangi bir ilgisi de yoktur.

Birinci bölümde Abbott'ın hayatına ve ilmî faaliyetlerine değinen yazar, ardından onun eserlerini tanıtır. Ancak eserlerinin tamamına değil bir kısmına yer verir. Halbuki Abbott'ı konu edinen bir çalışmada onun eserlerinin tamamı zikredilmeliydi. Diğer taraftan Batı'da Abbott'ın yayımlanmış eserlerine dair bibliyografya çalışmalarının olduğu düşünüldüğünde bu eksiklik daha fazla ön plana çıkar.⁵ Ayrıca zikredilen eserlerin neye göre sıralandığı da belirtilmemiştir. Son olarak yazar Abbott'ın eserlerinin bir kısmının tanıtımını konuya dair Hüseyin Atay tarafından yazılan tanıtım yazısından⁶ faydalanarak yapmış, bazılarının ise ismini vermekle yetinmiştir.

Yazarın önsözden başlayarak kitap boyunca defalarca tekrarladığı "Abbott'ın bir oryantalist olmaktan ziyade oksidentalist olduğu"⁷ ve "hadislere dair olumlu görüşlerinden dolayı pek çok tenkide maruz kaldığı"na dair ifadeleri önem arz etmektedir (s. 9). Yazar, ana akım oryantalist düşünceden yer yer ayrılması ve maruz kaldığı eleştirilerden dolayı Abbott'ı

gili Eşi Ayşe İsimli Çevirisi Üzerine," *Türkiye Günlüğü*, 61 (2000): 101-12.

4 Hallaq, "The Authenticity of Prophetic Hadith: A Pseudo-Problem," *Studia Islamica* 89 (1999): 76.

5 Bkz. Miroslav Krek, "Nabia Abbott's Published Works: A Chronological Bibliography," *Journal of Near Eastern Studies* 40 (1981/3): 165-72.

6 Hüseyin Atay, "Kitap Tanıtma ve Tenkitleri," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (1967/1): 213-26.

7 Özcan Hıdır da aynı kanaattedir: "Oryantalizme Karşı Oksidentalizm: Hadis Oksidentalizmi -M. Fuad Sezgin ve M. Mustafa el-A'zamî Örneği," *Hadis Tetkikleri Dergisi* 5 (2007/1): 7-31. Makaleye ilişkin bir eleştiri yazısı için bkz. Fatma Kızıl, "Bir Terimin Etimolojisi: 'Hadis Oksidentalizmi' Oksimoronu," *Hadis Tetkikleri Dergisi* 5 (2007/2): 157-60. Yazarın Abbott'ın oksidentalist olarak kabul edilebileceğine dair Ahmet Yücel'in *Oryantalistler ve Hadis*'ine de başvurur. Ancak ilgili sayfada (s. 263) Karakaş'ı destekleyen herhangi bir bilgi yoktur.

oksidentalist olarak görür. Halbuki oksidentalizm anlamı ve sınırları tam olarak tespit edilmiş bir kavram değildir. Ayrıca eleştiri, ilmî vasatın olmazsa olmazıdır ve çalışmaların keyfiyetinin artması için bir fırsattır. Oryantalist literatürde de pek çok araştırmacı seleflerinin ulaştığı sonuçları farklı açılardan eleştirmiştir. Bir araştırmacı çağdaşları veya sonrakilere tarafından eleştirildiği yahut onları eleştirdiği için oryantalist olmaktan çıkmaz. Yazarın bu düşünceleri Abbott'a karşı genel anlamda olumsuz bir tavır takınmasına ve bazı zorlama yorumlarda bulunmasına sebep olmuştur. Örneğin Sprenger'in "Hatice'nin inancı ve sevgisi olmasaydı, Muhammed asla bir peygamber olamayacaktı. Onun ölümüyle birlikte İslâm saflığının çoğunu ve Kur'an-ı Kerim ise kutsallığını kaybetti" ifadelerinin Abbott tarafından aktarılmasını yazar şöyle yorumlar: "Kanaatimizce Abbott, sadece Sprenger'in bu ifadelerini nakletmiştir. Abbott'ın *manevi yönden onun görüşlerini paylaştığını tahmin etmiyoruz*. Bizce Abbott'ın bu rivayetteki asıl vurgusu, Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'e olan sadakatini ve desteğini anlatmaktır." (ss. 56-57. Vurgular bana ait).

Yazar kitabın bazı yerlerinde Abbott'ı eleştirir. Ancak bunların çoğu Abbott'ın sahabe hakkında hoş olmayan ifadelerine yöneliktir (örn. s. 126, 128). Yazarın Abbott'a karşı aşırı olumsuz tavrı şu ifadelerinde daha net görülür: "Çalışmaları incelendikten sonra onun İslâm Dini'ni kabul etmiş olabileceği kanaati içimize doğmuş bulunmaktadır. Nitekim eserleri bunu açıkça ortaya koymaktadır." (s. 180) İddianın naifliği bir yana, ifadeler kendi içinde çelişmektedir. Zira "kabul etmiş olabileceği" ifadesi ihtimal içerirken "eserleri bunu açıkça ortaya koymaktadır" ifadesi kesinlik bildirmektedir.

"İslâm Dini Hakkındaki Görüşleri" (s. 32-53) başlığında yazar, Abbott'ın İslâm'a dair görüşlerini değil İslâm'ın kadına olan bakışını anlatır. Ardından Buhari'nin rivayet ettiği ve Abbott'ın Hz. Ali ve Hz. Aişe arasında yaşanan tatsız olaylar sonucu ortaya çıktığını ifade ettiği "kadınların yönetici olduğu toplulukların iflah olmayacağına" dair hadise yer verip isnâd ve metin açısından hadisi değerlendirmeye başlar. Öncelikle hadisin râvilerini Buhari'den başlayarak tanıtır. Ardından hadis hakkında Muhammed Gazalî ve Süleyman Ateş ile Din İşleri Yüksek Kurulu'nun değerlendirmelerine yer verir. Ancak bu isimlerin hangi kriterlere göre belirlendiği belli değildir. Bölümü Abbott'ı destekleyen şu cümlelerle sonlandırır: "Bir tarafta kadın bir oryantalist, öbür tarafta bir hadis oksidentalisti olarak tanımlanan Abbot'un, bir kadın gözüyle bu konuyu yorumlamış olmasını, takdire şayan olarak görüyoruz." Bu ifadeler Abbott'a yönelik olumsuz temayülün bir diğer sonucudur. Ardından yazar Hz. Peygamber'in hanımlarıyla olan istişarelerine değinir. Ancak bütün bu anlatılanların konunun genel başlığıyla bir ilgisi bulunmamaktadır.

Çalışmanın ana gövdesini oluşturan ikinci bölümde Karakaş, Abbott'ın hadis kültürü, usulü ve tarihi ile ilgili görüşlerini inceledikten sonra kadın ve aile hakkındaki değerlendirmelerini ele alır. Burada da birtakım sorunlar dikkat çeker. Öncelikle yazarın hadis kültürü ile neyi kastettiği belirgin değildir. İkinci olarak "Abbott'ın Hadis Usulü İle İlgili Görüşleri" başlığında isnâd sistemi ve aile isnâdlarına dair Abbott'ın görüşlerine yer veren yazar, "Müşterek Ravi Teorisi" isimli bir başlık açar. Müşterek râvinin tanımına ve konu etrafındaki tartışmalara değinen yazar Abbott'ın görüşlerinden bahsetmez (ss. 73-75). Benzer bir durum "Hadis Uydurma Faaliyetleri" (ss. 90-94) başlığında da görülür. Yazar ilk paragrafta Abbott'ın bu konuya çok fazla değinmediğini belirtip dört sayfa boyunca hadis uydurma faaliyetinden, peygamber adına hadis uydurmanın günah olduğundan ve ilgili literatürden bahseder.

"Hadis Tarih İle İlgili Görüşleri" başlığında hadis tarihine dair dile getirilen şu görüşleri ciddi anlamda tartışma konusudur: "Hadis tarihi denince, hadislerin rivayeti, yazımı, tedvini, tasnifi, hadislerin artma nedenleri, güvenilirliliği, uydurma faaliyetleri, temel hadis kaynaklarının oluşumu, rical çalışmaları, şerhler, hadis edebiyatı ve usulü ilgili yapılan yazılı çalışmalar ve benzeri konular akla gelmektedir." (s. 75) Bu satırları okuyan kimse Karakaş'ın hadis ilminin mesailine dair aklına ilk gelenleri hadis tarihi şeklinde sunduğu zehabına kapılır.

İkinci bölümde son olarak Abbott'ın kadın ve aile hakkında görüşlerine yer verilir. Yazar, Abbott'ın hadise yaklaşımını tespit etmek için kaleme aldığı kitapta kadınlara dair meseleler kitabın dörtte birinden daha fazla yer tutar. Halbuki Abbott'ın cariyeliğe ve çok evliliğe dair görüşlerinin hadis ilmiyle doğrudan bir ilişkisi yoktur.

Kitabın son bölümü Abbott'ın Batı ve İslam dünyasındaki etkilerine tahsis edilmiştir. Ancak bu bölüm de ciddi problemler içerir. Öncelikle bir araştırmacının etkisinin nasıl tespit edileceği meselesi üzerinde özel olarak düşünülmelidir. Ne var ki Karakaş bu soruyu gündeme almadan "bir yazara sonraki kitaplarda atıfta bulunmanın ondan olumlu / olumsuz etkilenmek anlamına geldiği" düşüncesinden hareketle, bu bölümde çoğunlukla Batıda ve Türkiye'de eserlerinde Abbott'a bir şekilde değinmiş olan kimselelerin dökümünü yapar. Bu haliyle ilgili kısım, giriş bölümünde yer alan literatür değerlendirmesinin eksik yanlarını gideren bir mahiyet arz eder. Halbuki yazarın en azından doğrudan Abbott'la ilgili yazılmış eserlerden ve Abbott'ın eserleri üzerine yazılmış değerlendirme yazılarından hareketle bir anlatım ortaya koyması beklenirdi. Ancak daha önce ifade edildiği üzere, yazar genellikle Türkçe ya da ikincil literatürü kullandığı için, mezkur değerlendirme yazılarının çoğundan habersizdir.

Eserde dikkat çeken bir diğer nokta bazı bilgilerin çokça tekrarlanmasıdır. Örneğin Hayri Kırbasoğlu'nun, Batılı araştırmacıların tasnifine ve Abbott'ın "aşırı iyimser" olduğuna dair ifadeleri kitapta dört (s. 11, 67-67, 80, 162-63),⁸ Atay'ın Abbott'la ilgili anısı ve görüşleri üç defa tekrarlanır (s. 20, 23, 24). Bunun yanında eserde kitabın hacmini artıran, ancak zikredilmesi pek de anlamlı olmayan bazı kavram açıklamaları mevcuttur. Örneğin sika (s. 44, dp. 78), tedvin (s. 44, dp. 80; s. 83), tasnif (s. 44, dp. 81), şerh (s. 46, dp. 83), isnad (s. 64, dp. 11), epistemoloji (s. 67, dp. 21), mevâli (s. 71, dp. 71) ve cariye (s. 150-1) gibi kavramları tanıtır.

Son olarak eserdeki bazı teknik sorunlara değinilebilir. Eser Türkçe yazım, noktalama ve üslup açısından ciddi bir editöryal süreçten geçmemiştir. Ayrıca râvilerin vefat tarihleri çoğu zaman verilmez, verildiğinde de birtakım yanlışlıklar görülür. Örneğin, Hatîb Bağdâdî ve İbn Abdülber'in vefat tarihleri hicri 463 olarak verilirken, miladi olarak Bağdâdî 1012, İbn Abdülber 1071 senesinde vefat etmiş gösterilir (s. 78). Bazı isimlerin yazımında da tutarsızlıklar vardır. Örneğin Muhammed b. Sîrîn, bazen "Sîrîn" (s. 47) bazen de "Sirin" (s. 49) şeklinde, Ebu Bekir aynı sayfada "Ebûbekir" ve "Ebûbekr" (s. 108) şeklinde yazılabilmektedir.

Eserde bazı şahıs isimleri de yanlış yazılmıştır. Sözelimi, Ebû Recâ Utâridî "Ebû Recâ el-Atâridî" (s. 47), İbn Uleyye "İbn Uliyye" (s. 47), Ca'fer b. Süleyman Duba'î "Ca'fer b. Süleyman ed-Dab'î" (s. 47), Hilâs Hecerî "Hallâs el-Hicrî" (s. 47), İmrân b. Husayn "İmran b. Hüseyin" (s. 48), Mübârek b. Fedâle "Mubârek b. Fudâle" (s. 48) ve Norman Calder "Norman Cander" (s. 75) şeklinde yazılmıştır.

Bütün zikredilenlerin yanında oryantalist literatürde hadislerin sıhhati-ne ilişkin ana akım düşünceden farklı görüşlere sahip olan Nabia Abbott'ın çeşitli konulardaki kanaatlerinin müstakil bir çalışmada ele alınması sevindiricidir.

⁸ Batılı araştırmacılara dair yapılan tek tasnif denemesi bu değildir. Yazar niçin bu tasnifi tercih ettiğini açıklamaz. Ayrıca Kırbasoğlu Batılı araştırmacıları dört kategoride değerlendirilirken, yazar bunlardan sadece üçüne değinmiştir.